

BOSBEHEER IN DE (WEERBARSTIGE) INDONESISCHE PRAKTIJK

Indonesië heeft lang weinig progressie geboekt met aantoonbaar verantwoord bosbeheer en is nog steeds berucht om grootschalige ontbossing. Sinds kort zijn er echter positieve ontwikkelingen te melden. Zo heeft Indonesië afgelopen voorjaar in het kader van het FLEGT-actieplan van de Europese Unie een Voluntary Partnership Agreement (VPA) afgesloten, wat moet resulteren in legale houtstromen naar de EU.

CONSTANTE VERBETERING

President Yudhoyono heeft bovendien plannen gepresenteerd om, met de nodige steun van buitenlandse donoren, de CO₂-uitstoot te reduceren. Dit zou neer moeten komen op het terugdringen van ontbossing en de president heeft

zelfs gezegd de laatste drie jaar van zijn termijn te wijden aan het beschermen van de regenwouden. Mooie woorden die hij hopelijk waar gaat maken. Daarnaast zijn er de nodige private initiatieven, zoals de certificering van verant-

woord bosbeheer, waarmee de afgelopen tijd de nodige successen zijn geboekt.

OP PAD Het is zondag 18 september. We stappen over op een longboat die ons met drie

Dankzij hun markeringen zijn stammen te traceren tot aan de stamvoet in het bos.

FOTO: MARK VAN BENTHEM

**PRIVATE INITIATIEVEN
SUCCESVOL**

krachtige buitenboordmotoren naar het basiskamp aan de rand van de concessie brengt. We reizen niet alleen. Onderweg zijn verschillende lokale bewoners ingestapt. De longboat van het bosbedrijf is één van de weinige transportmogelijkheden die met enige regelmaat zo ver de Mahakam-rivier op varen. Bovendien zitten we volgepakt met proviand voor het kamp, waaronder een twintigtal kippen die verrassend rustig alle stroomversnellingen doorstaan.

We hebben reeds een lange reis achter de rug. Na aankomst op Kalimantan, het Indonesische deel van Borneo, was het twee uur rijden naar de provinciehoofdstad Samarinda waar een eerste overleg met stakeholders plaatsvond. Vervolgens acht uur hobbelen over nog geen 350 km naar de haven waar we in de speedboot stappen die ons, al stammen ontwijkend, in vier uur naar de longboat brengt voor de laatste vier uur tot in het basiskamp.

En ja, eindelijk begint hier iets wat op bos lijkt. We zijn dan nagenoeg in het hart van Borneo. Onderweg op de benedenloop van de bijna duizend kilometer lange Mahakam-rivier, die in het hoogland van Borneo ontspringt, zien we duwboot na duwboot met steenkool, het zwarte goud. Op de weg zien we vrachtwagen na vrachtwagen met de vruchten van de oliepalm, het groene goud. Maar we komen geen enkele vrachtwagen of schip met boomstammen tegen. Volgens de lokale bevolking was dat een aantal jaren geleden wel anders. De eerste vloten met hout drijven ons op de bovenloop voorbij. Er is veel bos verdwenen, heel veel.

VERBAZINGWEKKEND We zijn hier met een team van Control Union Certifications voor een FSC-hoofdevaluatie van een concessie met een oppervlakte gelijk aan een kwart van het totale Nederlandse bosareaal. Niet eens zo'n grote concessie voor Indonesische begrippen. Het betreft grotendeels laagland regenwoud, vol met meranti-soorten, waar voor de tweede keer uit geogst wordt. Her en der is nog een pluk maagdelijk bos te vinden. Het bedrijf in kwestie heeft dit deel van de concessie al sinds de jaren zeventig in handen en heeft destijds ook de kap uitgevoerd.

Nu dertig jaar later, ofwel één rotatieduur, mogen ze er weer bomen vellen. Het is verbaazingwekkend hoe het bos zich hersteld heeft van de eerste kapronde en dat er weer volop oogstbare bomen staan. Dat wil zeggen: bomen met een minimale diameter van 40 cm. De jaarlijkse bijgroei bedraagt slechts één tot anderhalve kubieke meter per hectare per jaar (ter vergelijking: in Nederland is dit gemiddeld 8 m³/ha/jaar). Bij kap wordt er tegenwoordig zo'n 15 tot 20 m³ per hectare geogst. Dat zijn ongeveer vijf tot tien bomen.

De onderneming is naar eigen zeggen sinds het jaar 2000 met verantwoord bosbeheer bezig en sinds 2005 werkt men naar FSC-certificering toe. Dit resulteerde in 2007 in de legaliteitsverklaring VLO, waarvoor de firma niets in de bedrijfsvoering hoefde aan te pas-

Stakeholderconsultatie is een belangrijk onderdeel van het certificeringsproces.

Certificering kan ertoe bijdragen dat landrechten van de inheemse bevolking geformaliseerd worden.

sen. Het bedrijf lijkt de zaken behoorlijk op orde te hebben en behoort daarmee volgens experts tot een selecte groep van 25 tot 30 vóórlopende concessiehouders in Indonesië. Op een totaal van ongeveer driehonderd actief houtproducerende concessies (zie kader) is het bedrijf dus niet representatief voor Indonesië. Het management zegt uit eigen overtuiging verantwoord bosbeheer te willen implementeren, maar voegt daaraan toe dat zij hout met certificaat wel eenvoudiger op voorhen lucratieve markten als Japan en Europa kan brengen.

BELANGHEBBENDEN Om de acht dagen in het veld zo efficiënt mogelijk te besteden, splitst het team zich na aankomst in het basiskamp op. De ene helft bestudeert documenten, mijn team houdt stakeholderconsultaties in twee dorpen. Het eerste dorp ligt op ruim anderhalf uur varen. Net als voorheen zien we ook hier om de zoveel tijd kleinschalige drijvende installaties

die goud uit het rivierslib filteren en nagenoeg overal 'slash and burn' landbouw. Hoewel de bevolkingsdruk hier nog niet zo hoog is, is de impact groot. Een familie heeft jaarlijks al snel anderhalve hectare grond nodig en laat het bij voorkeur vervolgens vijftien jaar braak liggen. Dit betekent dat één familie 22,5 ha grond nodig heeft om in zijn levensonderhoud te voorzien.

Ook hier groeit de bevolking. Enerzijds door verbeterde levensomstandigheden van de traditionele bewoners, veelal bestaande uit verschillende Dayak-stammen, en anderzijds vanwege toestroom van buitenaf. Indonesië kent een 'remigratiebeleid' waarin bewoners uit dichtbevolkte gebieden, zoals Java, gestimuleerd worden zich elders te vestigen. Maar er zijn ook gelukszoekers die zelf speuren naar een beter bestaan en zich langs de rivier vestigen. De rivier vormt dé infrastructuur in dit deel van Indonesië. De lokale bevolking voorziet in haar levensonderhoud door rijst en op kleine schaal

Om de (economische) duurzaamheid van certificering in de toekomst te garanderen, is het essentieel dat de vraag naar gecertificeerd hout op peil blijft.

Bij verantwoord bosbeheer wordt getracht de impact van houtoogst op het bos te minimaliseren.

rubber en cacao te verbouwen. Verder wordt er volop gevist, groente voor eigen gebruik verbouwd en een breed scala aan producten in het bos verzameld, waaronder vruchten, vlees, sandelhout en zwaluwnesten. Deze laatste brengen veel geld op als culinaire delicatessen.

Tijdens het overleg met de lokale belanghebbers worden, na een korte introductie en de nodige vriendelijke woorden over en weer, de mensen van het bosbedrijf verzocht de ruimte te verlaten, zodat iedereen vrijuit kan spreken. Dorpshoofden van verschillende dorpen zijn aanwezig bij de twee consultaties en in grote lijnen zijn zij zeer te spreken over de onderneming in kwestie. Deze ondersteunt namelijk de gemeenschappen met educatie, brandstof, medische zorg, transport, elektriciteit, bouw van gemeenschapshuizen, ceremonies en zorgt voor werkgelegenheid. Daarnaast wordt de infrastructuur verbeterd en - niet onbelangrijk - is afgesproken dat het bedrijf 1 US\$ per geoogste kubieke meter hout afdraagt aan de gemeenschap. Belangrijkste aandachtspunt: men zou graag zien dat de onderneming beter communiceert over haar activiteiten en dat voor hen duidelijk is hoe zij het bedrijf moeten benaderen in het geval er vragen of klachten zijn.

BOSBEHEER Ondanks de grote hoeveelheid principes en criteria die feitelijk alleen via documenten gecontroleerd kunnen worden, is er gelukkig ook sprake van het nodige veldwerk. In het veld wordt een groot aantal aspecten gecontroleerd, zoals de markering van de grenzen van de concessie (wat een behoorlijke uitdaging is in dit terrein en met deze oppervlakte), de aanleg van wegen (in verband met erosie), het sluiten

van exploitatiewegen en herstel van het bos na oogst, de werkomstandigheden van de medewerkers in het veld, de kennis van de vellers inzake technieken om de impact op het bos te minimaliseren (Reduced Impact Logging, RIL) en ga zo maar door.

Het valt op dat er na de kap veel commercieel interessant resthout in het bos achterblijft. Zowel de stamvoet zelf als na afkorten, zeker wanneer bedacht wordt dat verderop in de keten er nog verschillende keren een flink stuk afgekort wordt. In totaal gaat hiermee tot wel twee strekkende meter (waardevol) hout verloren. De Indonesische overheid werkt dit deels in de hand door vergunningen af te geven voor een bepaalde hoeveelheid hout die jaarlijks geoogst mag worden en door belastingen te heffen ongeacht de kwaliteit van de grondstof. In de regel is de vergunning veel kleiner dan er aan commercieel hout in het bos staat. Waarom zou een onderneming dan hout van mindere kwaliteit op de markt brengen?

Overigens wordt benadrukt dat het bewuste bosbedrijf in vergelijking met branchegenoten erg goed presteert op dit vlak, mede dankzij de implementatie van RIL-technieken. Dit geeft te denken over de Indonesische norm. Hier liggen kansen voor verbetering. In de kapvergunning die de overheid verstrekt worden geen boomsoorten gespecificeerd. Dit kan voeren tot overexploitatie van een aantal commercieel interessante soorten, met alle gevolgen voor het bos van dien. Een ander aspect dat in het veld uitgebreid aandacht krijgt is de traceerbaarheid. Op één van de houtvloten die we op weg naar de concessie passeerden zijn nummers van stammen genoteerd. Deze worden teruggevolgd tot

de stamvoet in het bos. Dit leidde tot interessante speurtochten en illustreerde dat het beschikbare kaartmateriaal, ondanks de inzet van (buitenlandse) experts en GPS, te wensen overlaat.

UITDAGINGEN Met de evaluatie is het bedrijf in kwestie weer een stap dichterbij het behalen van haar FSC-certificaat. Er zijn echter wel aandachtspunten. Zo moet men beter met afval omgaan, beter kaartmateriaal beschikbaar hebben, beter communiceren met de lokale bevolking, de training van al het personeel opschroeven en een aantal procedures opstellen, maar vooral ook bestaande naleven en opvolgen (monitoring en evaluatie). Als de firma deze openstaande zaken (voldoende) heeft opgevolgd, zal na een laatste controle er certificering volgen. Dat is dan zeven jaar nadat men gestart is met de voorbereiding.

Deze evaluatie heeft niet alleen verbeteringspunten voor de betreffende onderneming opgeleverd, maar ook een aantal knelpunten op een hoger niveau blootgelegd. Zo zijn bepaalde onderdelen waar het bedrijf aan moet werken voor certificering niet in lijn met de Indonesische wetgeving. FSC-gecertificeerde organisaties moeten gebruiks- en gewoonterechten van inheemse volkeren respecteren, terwijl de Indonesische overheid deze rechten niet respecteert. Het ontbreken van een nationale (en/of regionale) FSC-standaard wordt door zowel het bedrijfsleven als de certificeerders als een struikelblok ervaren. Elke certificeerder werkt met zijn eigen interpretatie van de generieke FSC-standaard en dit levert verschillen op in de praktijk.

Wat verder in het oog springt is dat bij certificering er een relatief grote focus ligt op proce-

dures en implementatie van FSC-definities ten opzichte van praktisch bosbeheer en het functioneren van het bosecosysteem. Enerzijds is dat nodig om te kunnen vaststellen dat het bedrijf werkt aan constante verbetering. Anderzijds is dit ook te verklaren doordat de organisaties die weer controleren of de certificeerders hun werk goed doen, zich hierop focussen. Certificering staat of valt bij de kwaliteit van auditors. Het is indrukwekkend te zien welke vaardigheden en kennis een auditor moet bezitten, om tot de essentie door te kunnen dringen en zich niet te laten afleiden. Certificering is een dure en tijdrovende aangelegenheid. Bosbedrijven zijn dan ook zeer te spreken over de ondersteuning door buitenlandse donoren, zoals in dit geval het Nederlandse Borneo Initiative.

De grootste obstakels bij certificering liggen veelal op het vlak van de High Conservation Values (HCV) en de sociale aspecten. Zeker wat betreft HCV heerst er nog veel onduidelijkheid en is de kennis, ook bij buitenlandse adviseurs, beperkt. Daardoor laat de kwaliteit van de HCV-onderzoeken vaak te wensen over. De focus van certificeringssystemen op sociale aspecten, zoals het beschermen van traditionele bosgebruiksrechten, is terecht, maar kan ook voor het bos negatief uitpakken. Denk maar aan een traditioneel gebruik als 'slash and burn' of jacht wanneer de bevolkingsdruk sterk toeneemt, zoals op Kalimantan (Borneo) het geval is.

NATUURLIJKE RIJKDOM Het is belangrijk te beseffen dat certificering een middel is dat bijdraagt aan goed bosbeheer en daarmee bosbehoud. Certificering is geen doel op zich. Er kunnen gevallen zijn waar met andere middelen meer bereikt kan worden. Was er bijvoorbeeld een betere landgebruiksplanning - inclusief nalgeving (en minder corruptie) - in Indonesië geweest, dan stonden de bossen er wellicht beter voor. Dat wil niet zeggen dat certificering geen goed hulpmiddel is. Het is schrijnend te zien hoeveel bos er reeds verloren is, ook op Borneo. Juist private initiatieven, zoals certificering, bieden in landen als Indonesië kansen en kunnen er bijvoorbeeld aan bijdragen dat landrechten van de inheemse bevolking worden vastgelegd.

Aan de andere kant zorgt exploitatie voor ontsluiting en ontwikkeling, en dit kan leiden tot meer druk op bossen. Maar wie zijn wij om Indonesië ontwikkeling te ontzeggen? Wij hebben onze bossen gekapt om naar Indonesië te varen en onze rijkdom te vergaren. Wat wij allemaal kunnen doen, is alleen hout gebruiken uit aantoonbaar verantwoord beheerde bossen en er daarmee voor zorgen dat deze bossen waarde vertegenwoordigen en bedrijven gemotiveerd blijven zich hiervoor in te zetten. Deze goed beheerde bossen, in combinatie met grote gebieden die wildernis mogen blijven, kunnen ervoor zorgen dat een belangrijk deel van de prachtige Indonesische natuurlijke rijkdom bewaard blijft.

Auteur: Mark van Benthem, Stichting Probos ■

BOSBOUW EN HOUTVERWERKING IN INDONESIË DRIEHONDERD CONCESSIONS

Officiële data over het bosareaal in Indonesië zijn onbetrouwbaar en de indruk bestaat dat de omvang ervan wordt overschat. Bovendien worden allerlei landgebruiksvormen die vooral een agrarische insteek hebben zoals gemeenschapswaldbos, zwerfvlambos en boomweiden als bos gerekend. Volgens de FAO kent Indonesië een bosgebied van bij elkaar ruim 94 miljoen ha, wat gelijk staat aan 54% van het landoppervlak. Het Indonesische ministerie van Bosbouw spreekt over 128 miljoen ha bosgebied, waarvan circa 44% houtproductie als functie heeft, 42% een beschermde status bezit en 16% omgevormd mag worden, maar in de praktijk in veel gevallen al omgevormd is.

Volgens de ITTO zijn de Indonesische bossen goed voor 87 miljoen hectare, waarvan ongeveer 70% natuurlijk bos. Het gros hiervan is te vinden op Kalimantan en West-Papoea. Gemengde montane bossen beslaan tegenwoordig het grootste areaal en daarin zijn meranti-soorten dominant. Zo staat er volgens de ITTO ruim 1,1 miljard kubieke meter aan staand merantihout in de Indonesische bossen. Sinds 1990 is 16 miljoen ha bos gedegradeerd of omgezet in ander landgebruik.

In het land zijn momenteel ongeveer driehonderd concessies uitgegeven. Indonesië kent een verplicht certificeringssysteem voor duurzaam bosbeheer (PHPL). Acht concessies van in totaal bijna 900.000 hectare zijn inmiddels FSC-gecertificeerd. Het verplichte systeem PHPL wijkt sterk af van vrijwillige systemen zoals FSC. FSC-gecertificeerde bosbedrijven scoren niet automatisch hoog in het systeem van PHPL. Negen tot elf miljoen hectare bos wordt beheerd door ondernemingen die volgens PHPL goed scoren. Mogelijk kan dit areaal betrekkelijk makkelijk FSC/LEI (LEI is het eigen Indonesische keurmerk) gecertificeerd worden.

Naast PHPL is er tevens een verplichte verificatie van het hout (SVLK), gekoppeld aan een Chain of Custody. Binnen de Voluntary Partnership Agreement die de EU met Indonesië heeft afgesloten wordt verwacht dat SVLK door de EU erkend wordt als aantoonbaar legaal hout en daarmee voldoet aan de Europese Houtverordening. Formeel zijn bedrijven die kiezen voor een vrijwillig marktsysteem, zoals FSC/LEI, vrijgesteld van de verplichte PHPL-certificering. Maar de praktijk is anders. Dit betekent dat organisaties met dubbele kosten worden geconfronteerd.

Uit cijfers van het ministerie van Bosbouw blijkt de rondhoutproductie uit natuurlijke bossen flink te zijn afgenomen: van ongeveer 26 miljoen m³ in 1997/1998 tot 7 miljoen kuub in 2008. Dit kan mogelijk deels verklaard worden door de enorme bosbranden die in 1998 woedden, desalniettemin blijft het een opmerkelijke vermindering. Sinds 2001 mag er geen rondhout meer uit Indonesië worden geëxporteerd. Indonesië bewerkt en verwerkt het hout dus zelf tot producten.

De totale output van 30,6 miljoen m³ rondhout equivalenten (rhe) bestond in 2008, aldus het Indonesische ministerie van Bosbouw, voor 13% uit plaatmaterialen en voor 80% uit pulp. Dit zijn de belangrijkste producten die de sector voortbrengt. Volgens het ministerie van Bosbouw bedroeg in 2008 de vraag van de Indonesische zagerijen (zaaghout) 800.000 m³ rhe, ofwel nog geen drie procent van het totaal. Uit de statistieken van Probos blijkt dat Nederland in 2010 in totaal 118.000 m³ rhe gezaagd hout en ruim 14.000 m³ rhe plaatmaterialen uit Indonesië importeerde. ■

Vellers worden in het bos opgespoord om na te gaan of zij de juiste technieken hanteren en zich houden aan de veiligheidsprocedures.